

Digitale Agenda voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

digitale kansen voor internationaal perspectief

MelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloAbu DhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaCotonouHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagParijsPoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverToemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealAccraAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngealaLoempoeTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenAthiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbu DhabiWenenSan JoséKoeweitHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBagdadAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaWenenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKampalaWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColombBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilaanAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesMilaanDarEsSalaamBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbu DhabiWenenSan JoséKoeweitWenenKievParijsBuenoiboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazParamariboBoekarestLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPetersburgAmmanAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParijsKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadLuandaMadridVaticaanstadKampalaCanberraBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKampalaParijsMadridBelgradoAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColomboWarschauMadridPretoriaLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilaanCanberraHamburgNairobiLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLondenDüsseldorfTelAvivParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesMilaanDarEsSalaamOsloLuandaNewYorkLimaDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernKoealaLoempoeTunisLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbu DhabiWenenSan JoséKoeweitWenenKievParijsBuenosAiresMadridKoeweitHoustonOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBogotáBamakoIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazParamariboBoekarestSarajevoKoealaLondenBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkaraRabatBelgradeDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenosAiresAddisAbabaSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPetersburgAmmanMilaanMexicoTeheranAmmanSaoPauloRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadBamakoTelAvivKingstonMontevideoLaPazPraagParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdadLaPazParijsTorontoBrusselBerlijnNairobiWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTeheranCotonouTokioTunisHelsinkiBom

Digitale Agenda voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

digitale kansen voor internationaal perspectief

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	6
1 Trends en ontwikkelingen	8
2 Aanpak digitalisering in het BHOS-beleid	16
3 Digitalisering voor Ontwikkeling	20
4 Digitalisering in het Handelssysteem	26
5 Digitalisering en de internationale positie van Nederland	32
6 Digitalisering, Veiligheid en Vrijheid op het Net	38
Nawoord – Digitale kansen, voor internationaal perspectief	42

Managementsamenvatting

De snelle ontwikkeling van digitale technologie raakt alle lange termijndoelen van het Nederlandse beleid voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS). De Digitale Agenda voor BHOS speelt in op de kansen en risico's van digitalisering om de doelen van het BHOS-beleid sneller en effectiever te bereiken. Dit in het verlengde van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie uit 2018. De Agenda blijft binnen de beleidsmatige en financiële kaders van de BHOS-nota "Investeren in perspectief".

Aanpak

De Agenda kent een aanpak langs de volgende sporen:

- (1) Nieuwe interventies om digitalisering te benutten en te faciliteren;
- (2) Nieuwe coalities om op de juiste schaal digitalisering te bevorderen;
- (3) Nieuwe kennis om de impact van voortgaande digitalisering te vertalen naar handelings-perspectieven voor Nederland.

Onderstaand schema verduidelijkt de opbouw van de agenda.

| 6 |

Beleidsinzet

Toegang tot digitale technologie creëert ongekende nieuwe mogelijkheden en kan een impuls geven aan meer duurzame en inclusieve groei, aan vrede en stabiliteit, juist in ontwikkelingslanden. Nederland investeert daarom in digitaal perspectief voor mensen, met name in de focus-regio's van de BHOS-nota. De agenda richt zich met name op het verzilveren van kansen door onderwijs en werk, digitalisering voor een robuuste, duurzame voedselproductie, versterking van het maatschappelijk middenveld en digitalisering voor mensen in nood.

Om het handelssysteem toekomstbestendig te maken moet het worden aangepast op de snelle ontwikkeling van de digitale economie. De huidige spanningen in het handelssysteem en de race om wereldwijde technologische dominantie maken het echter zeer lastig om vooruitgang te boeken in multilaterale onderhandelingen. Ook de verschillen in opvatting tussen de toonaangevende blokken in de wereld - China, de EU en de VS - over fundamentele belangen en waarden als de bescherming van persoonsgegevens en privacy zijn daar debet aan. Het is van groot belang dat de EU zijn economische en politieke gewicht gebruikt om normstellend te zijn voor digitale handel. Nederland speelt daarin een actieve rol en zet zich tevens in voor een goede participatie van ontwikkelingslanden in multilaterale onderhandelingen. Daarnaast steunt Nederland ontwikkelingslanden om een digitale economie op te bouwen en de kansen die digitale handel biedt, te benutten.

Nederland moet internationaal voorop blijven lopen in digitale innovatie en in de ontwikkeling van nieuwe technologische toepassingen om een sterke concurrentiepositie te behouden. In het verlengde van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie¹ en het Strategisch Actieplan Artificiële intelligentie (SAPAI)² zet het kabinet binnen de Handelsagenda³ in op internationale promotie van Nederland als hoogtechnologisch, innovatief land en digitale koploper van Europa. Daarbij is speciale aandacht voor startups. Ook werkt het kabinet samen met het publiek-private netwerk aan het gebruik van digitale middelen om de dienstverlening aan internationale ondernemers te optimaliseren.

Veiligheid en vrijheid op het net zijn belangrijke voorwaarden voor een goed werkende digitale economie en samenleving. Cyberveiligheid, economische veiligheid, het borgen van mensenrechten en (data)privacy zijn belangrijke thema's. Vanuit het BHOS-beleid richt Nederland zich op het ondersteunen van overheden in ontwikkelingslanden op het gebied van wet- en regelgeving en van maatschappelijke organisaties ten behoeve van hun eigen digitale veiligheid en het vergroten van vrijheid online. Ten slotte steunt Nederland de discussie over de verantwoorde omgang met data door overheden, bedrijven en organisaties.

| 7 |

Een dynamische Agenda

Ontwikkelingen in digitale technologie gaan snel. Dit brengt kansen en risico's met zich mee en niet iedereen kan in gelijke mate profiteren van digitalisering. Daarom moet er vanuit het BHOS-beleid nu worden geïnvesteerd in de juiste randvoorwaarden om kansen van digitalisering te benutten, voor internationaal perspectief.

Daarbij is een dynamische agenda nodig gericht op tijdige signalering en duiding van ontwikkelingen, het waar nodig herzien van onze inzet en permanente aandacht voor modernisering van de interventies om effectiviteit te vergroten. De Digitale Agenda voor BHOS zal zich daarom blijven ontwikkelen, steeds in samenwerking met nationale en internationale partners.

1 [Nederlandse Digitaliseringsstrategie, kamerstuk 26643 nr. 541.](#)

2 Het Strategisch Actieplan voor Artificiële Intelligentie zal voor de zomer van 2019 aan de Tweede Kamer worden verstuurd.

3 [Handelsagenda, kamerstuk 34952 nr. 30.](#)

Trends en ontwikkelingen

Digitalisering raakt iedereen

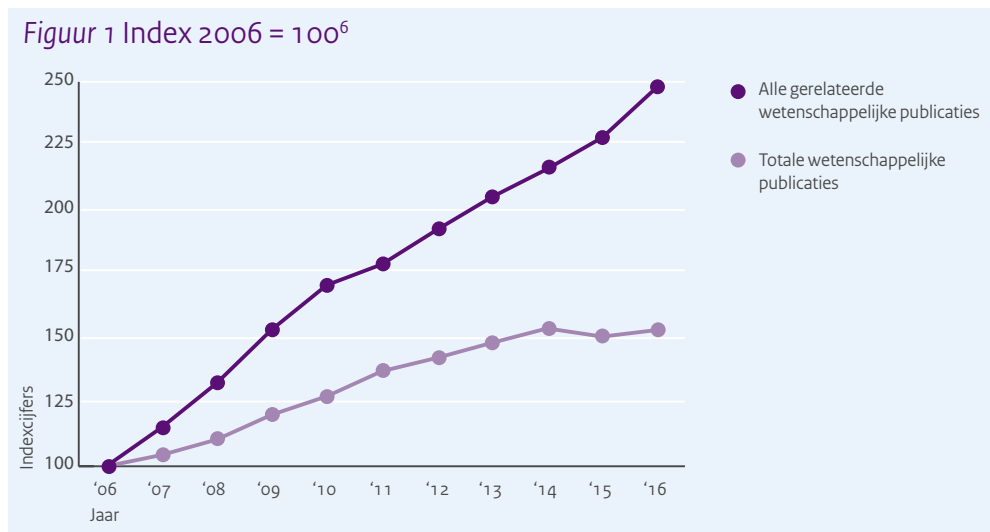
Vrijwel iedereen heeft in het dagelijks leven te maken met toepassingen van digitale technologie.

Dit geldt voor de consument die via een webwinkel een product bestelt, voor een automobilist die een navigatie-app gebruikt en voor een boer die zijn beslissingen baseert op een betrouwbaar weerbericht. Digitalisering onderscheidt zich van andere technologieën door de enorme impact die het in maatschappelijk opzicht heeft en door de snelheid waarmee het proces zich voltrekt. Ter illustratie: het duurde 75 jaar voordat 100 miljoen mensen een telefoonverbinding hadden, Instagram had binnen 2 jaar tijd 100 miljoen gebruikers.

Meer en meer mensen zijn online met elkaar verbonden. Volgens de International Telecommunication Union (ITU) leeft ca. 96% van de wereldbevolking in een gebied waar mobiele telefonie beschikbaar is, in 90% van de gevallen via een 3G-netwerk of sneller⁴. Het bereik en de snelheid van internet zal de komende jaren nog verder toenemen. Eind 2018 maakte ruim 51% van de wereldbevolking gebruik van internet, tegen 15,8% in 2005. De sterkste groei staat op het conto van ontwikkelingslanden waar nu 45,3% van de inwoners internet gebruikt. In 2005 was dit slechts 7,7%⁵.

Digitalisering zal in de nabije toekomst een verdere vlucht nemen. De invloed van digitalisering op de economie is nu al zo vergaand dat gesproken wordt van een Vierde Industriële Revolutie. De verwachting is dat de komende tien jaar verschillende cruciale ontwikkelingen in het digitale domein samenkomen, te weten snelle internetverbindingen, wijdverbreide mobiele technologie, een overvloed aan goedkope data, ontwikkeling van het internet der dingen, exponentiële toename van de rekenkracht en vooral de verdere ontwikkeling van kunstmatige intelligentie. Dit zal tal van nieuwe innovaties en toepassingen voortbrengen waarvan we de impact nog niet goed kunnen voorspellen.

| 9 |

4 FD op basis ITU Statistics, 11-12-2018

5 International Telecommunications Union (2018), [leaving no one offline](#).

6 OESO berekening gebaseerd op Scopus Custom Data, Elsevier, Version 1.2018 en 2018 Scimago journal rank.

Kunstmatige intelligentie

Kunstmatige intelligentie of AI is een concept waarbij systemen en apparaten reageren op data of impulsen uit hun omgeving en op basis daarvan zelfstandig beslissingen nemen. Er zijn twee varianten, namelijk systemen die kunnen redeneren op basis van data en algoritmes (patroonherkenning in tekst, spraak, beelden) en systemen die kunnen leren en zo hun algoritmes aanpassen. Deze systemen zijn sterk in opmars en kunnen de komende jaren tot rigoureuze disrupties leiden. Toepassingen roepen in toenemende mate vragen op, bijvoorbeeld over gebrek aan transparantie en onvoorspelbaarheid van beslissingen, gevolgen voor (repetitief) werk, eigenaarschap van data en privacy, veiligheid en cybersecurity en tenslotte creëren ze een selectief en daardoor vaak vertekend beeld van de werkelijkheid. Kunstmatige intelligentie raakt daarmee de basis van onze samenleving.

Bron: ECP – Het verhaal van Digitaal, 2018

En brengt de SDGs dichterbij

Digitale innovaties brengen nieuwe oplossingen voor de SDGs binnen handbereik en vergroten productiviteit. Steeds meer bedrijven en kennisinstellingen werken gericht aan het toepassen van digitale technologie voor de SDGs, bijvoorbeeld voor duurzaamheidsuitdagingen of om voedselproductie te verbeteren in door klimaatverandering getroffen gebieden. Daarnaast kunnen bedrijven met inzet van digitale technologieën productie beter coördineren, werknemers worden productiever en overheden kunnen hun diensten tegen goedkopere tarieven aanbieden. Toepassingen van nieuwe digitale technologieën leiden in alle sectoren in potentie tot grotere productiviteit, tot snelle en goedkopere informatie-uitwisseling en verlaagt de kosten voor kleinere ondernemers.

| 10 |

Duurzame financiering gezondheidszorg

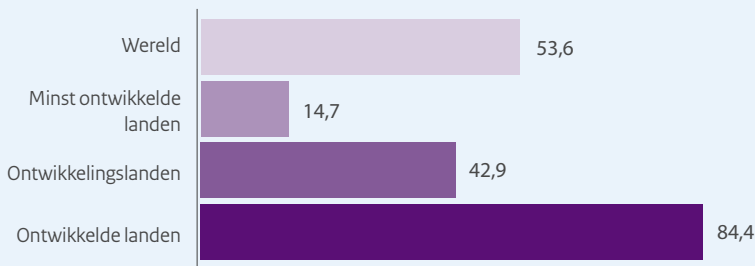
Door het verbinden van financiële innovaties en digitale technologie ontstaan nieuwe mogelijkheden voor de ontwikkeling van kwalitatief goede gezondheidszorg in ontwikkelingslanden. Via intensieve samenwerking met PharmAccess en CarePay draagt Nederland bij aan de ontwikkeling van het online platform “M-Tiba”, dat patiënten, verzekeraars en zorginstellingen verbindt voor de financiering en levering van kwalitatief goede zorg. Met name de meest kwetsbare en arme mensen krijgen hierdoor toegang tot kwalitatief goede zorg. Het online platform krijgt in Nigeria en in Kenia grote steun van de lokale overheid, die een katalytische rol vervult in het mobiliseren van (private) investeringen in de gezondheidszorg.

Digitalisering vergroot persoonlijke vrijheden en emancipatie, en maakt inclusievere aanpak van de SDGs mogelijk. Toegang tot internet geeft immers goedkope toegang tot sociale media en online fora, tot informatie en kennis en vergroot op die manier de mogelijkheden tot vrije meningsuiting, en kennisvergarig. Daarnaast zorgt digitalisering ervoor dat op een steeds goedkopere en snellere manier data kan worden verzameld en geanalyseerd. Dit maakt het mogelijk om bijvoorbeeld hulpinterventies aan mensen in nood beter te richten op de mensen die het meest nodig hebben. Een voorbeeld is het gebruik van een digitaal identificatie-systeem voor mensen die gebruikmaken van opvangfaciliteiten in de regio.

Digitalisering biedt nieuwe kansen voor werk en inkomen, maar niet voor iedereen in dezelfde mate

Digitalisering biedt tal van kansen voor inclusieve ontwikkeling en emancipatie, maar leidt niet automatisch tot inclusieve uitkomsten. Als we niet oppassen vergroot het juist ongelijkheid wereldwijd. Er is sprake van een hardnekkige digitale kloof langs de lijnen van inkomen, leeftijd, opleiding, geografie en gender. Zo hebben vrouwen en plattelandsbewoners in ontwikkelingslanden veelal minder mogelijkheden om te profiteren van digitalisering. De bijdrage van digitalisering aan betere leefomstandigheden van kwetsbare groepen in ontwikkelingslanden is vooralsnog beperkt. Dat wordt onder meer veroorzaakt door een gebrek aan ICT-infrastructuur en digitale vaardigheden, maar ook door een gebrek aan goede nationale wet- en regelgeving en internationale afspraken die digitalisering faciliteren.

Figuur 2 Aandeel huishoudens met internettoegang (2017)⁷

| 11 |

In de toekomst zullen door digitalisering volledige nieuwe soorten banen bestaan. Er is dan ook internationaal veel debat over de toekomst van werk. De verwachting is dat vooral banen die door computers en robots kunnen worden gedaan zullen verdwijnen⁸. Daar komen nieuwe banen voor in de plaats, banen die grotendeels afhangen van digitale vaardigheden gecombineerd met menselijke vaardigheden als probleemoplossend vermogen. Zonder investeringen in ICT-infrastructuur en digitale vaardigheden en zonder goede nationale en internationale instituties zal de digitale kloof en daarmee de inkomensongelijkheid tussen en binnen landen groter worden. Dat geldt niet alleen voor ontwikkelingslanden. Ook in ontwikkelde landen lukt het lang niet iedereen om zich aan te passen aan het nieuwe digitale tijdperk.

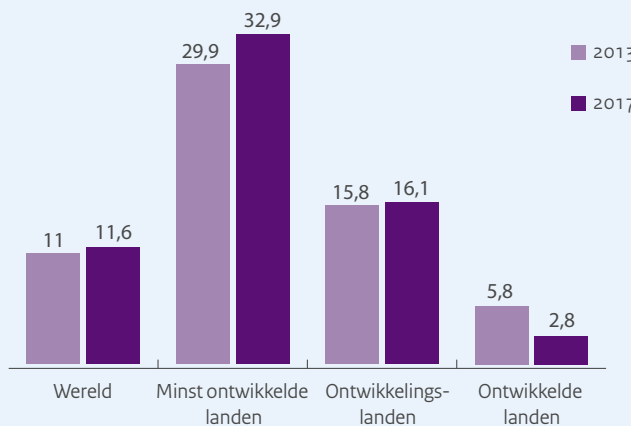
⁷ ITU (2017), ICT facts and figures.

⁸ [World Economic Forum \(2018\), the Future of Jobs; World Bank \(2019\), World Development Report.](#)

Vrouwen & digitale economie

Digitalisering biedt kansen voor inclusieve ontwikkeling, juist ook voor vrouwen. Door digitalisering kunnen vrouwen toegang krijgen tot goederen en diensten, of deze zelf aanbieden. In de praktijk zijn vrouwen vaak door een laag inkomen, gebrekkige opleiding en sociaal culturele factoren niet in staat deze kansen te benutten. Zo is de kans dat vrouwen in sub-Sahara Afrika mobiel internet gebruiken 41% lager dan mannen⁹. In Europa is dat percentage 4%.

Figuur 3 Verschil internetgebruik man-vrouw(%), 2013 en 2017¹⁰

| 12 |

Digitalisering verandert de wereldeconomie en -handel

Digitalisering heeft een enorme impact op handel en verdienmodellen van bedrijven. De economie Richard Baldwin spreekt zelfs van een nieuwe fase van globalisering¹¹. Door digitalisering ontstaan nieuwe markten en verdwijnen markten in een razend tempo. Grensoverschrijdende datastromen in de periode 2005-2014 met een factor 45 gegroeid¹². Datastromen en dienstenhandel vervangen goederenstromen. Een voorbeeld. In plaats van een product in Azië te laten maken en dan naar Europa te verschepen, worden digitale productdata nu naar de plek gestuurd waar het product nodig is en wordt het lokaal geproduceerd. De mate waarin landen in staat zijn nieuwe markten te veroveren met nieuwe (toepassingen van) digitale technologieën is van grote invloed op hun concurrentiekracht.

9 [GSMA \(2019\), the Mobile Gender Gap Report.](#)

10 ITU (2017), facts and figures

11 [Richard Baldwin \(2019\), Globalisation 4.0.](#)

12 [McKinsey \(2016\), Digital Globalization.](#)

Digitalisering roept vragen en dilemma's op over zaken als veiligheid, privacy en het beschermen van persoonsgegevens. Grensoverschrijdende datastromen zijn belangrijk voor de concurrentiekracht, maar tegelijkertijd zien we dat deze datastromen worden ingeperkt door een groeiend aantal nationale wetten en regels ten aanzien van de bescherming van persoonsgegevens, en privacy of veiligheid. Er bestaan fundamentele verschillen in opvattingen daarover in verschillende landen. Een dergelijk spanningsveld is lastig weg te nemen. Bovendien staan we aan het begin van internationale discussies over de impact van digitalisering op de wereldhandel en wijze waarop het multilaterale handelssysteem hier op aangepast moet worden.

Europese concurrentiekracht

Nederland is sterk gebaat bij een goed functionerende en concurrerende Europese digitale economie. Als afzetmarkt, en als tegenwicht tegen de groeiende internationale concurrentie. De Europese Unie moet zorgen voor een gelijk speelveld en een dynamische interne markt en daarbij kansen van digitalisering verzilveren. Naast het versterken van de interne markt en handhaven van sterke mededingingsregels, is een Europees onderzoeks- en innovatiebeleid en modern industriebeleid van belang om de Europese concurrentiekracht te behouden en vergroten. In het paper Europese Concurrentiekracht¹³ geeft het kabinet aan hoe de Europese Commissie hier met de lidstaten stappen in vooruit kan zetten.

Nederland als digitale koploper

Global Innovation Index: 2e plaats (2018)¹⁴

Global Competitiveness Index: 6e plaats (2018)¹⁵

Wereldwijde ICT export: 10e plaats (2016)¹⁶

EU Digital Economy and Society Index: 1e plaats op connectiviteit, 4e plaats gehele index (2018)¹⁷

| 13 |

Online veiligheid en betrouwbaarheid van informatie van groot belang

Toenemend gebruik van digitale technologieën door individuen, bedrijven en maatschappelijke organisaties maakt ook dat deze partijen zich bewust moeten zijn van kwetsbaarheden.

Zo zijn er recente ervaringen waarbij maatschappelijke organisaties die opkomen voor rechten van kwetsbare groepen doelwit worden van hackers. Ook is bekend dat sociale media platforms bedoeld of onbedoeld kunnen bijdragen aan polarisatie of het verspreiden van desinformatie. Alle partijen die gegevens verzamelen en beheren of die voor hen belangrijke processen hebben gedigitaliseerd, moeten net als overheden investeren in goede beveiliging en verantwoorde omgang met data. Zeker in ontwikkelingslanden ontbreekt de capaciteit om dit te doen veelal en ook het bewustzijn hieromtrent moet verder vergroot worden. Dit is des te meer van belang in het licht van de huidige trend van afnemende ruimte voor het maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden.

13 Kabinetspositie Europese Concurrentiekracht, kamerstuk 30821 nr. 73.

14 The Global Innovation Index (2018).

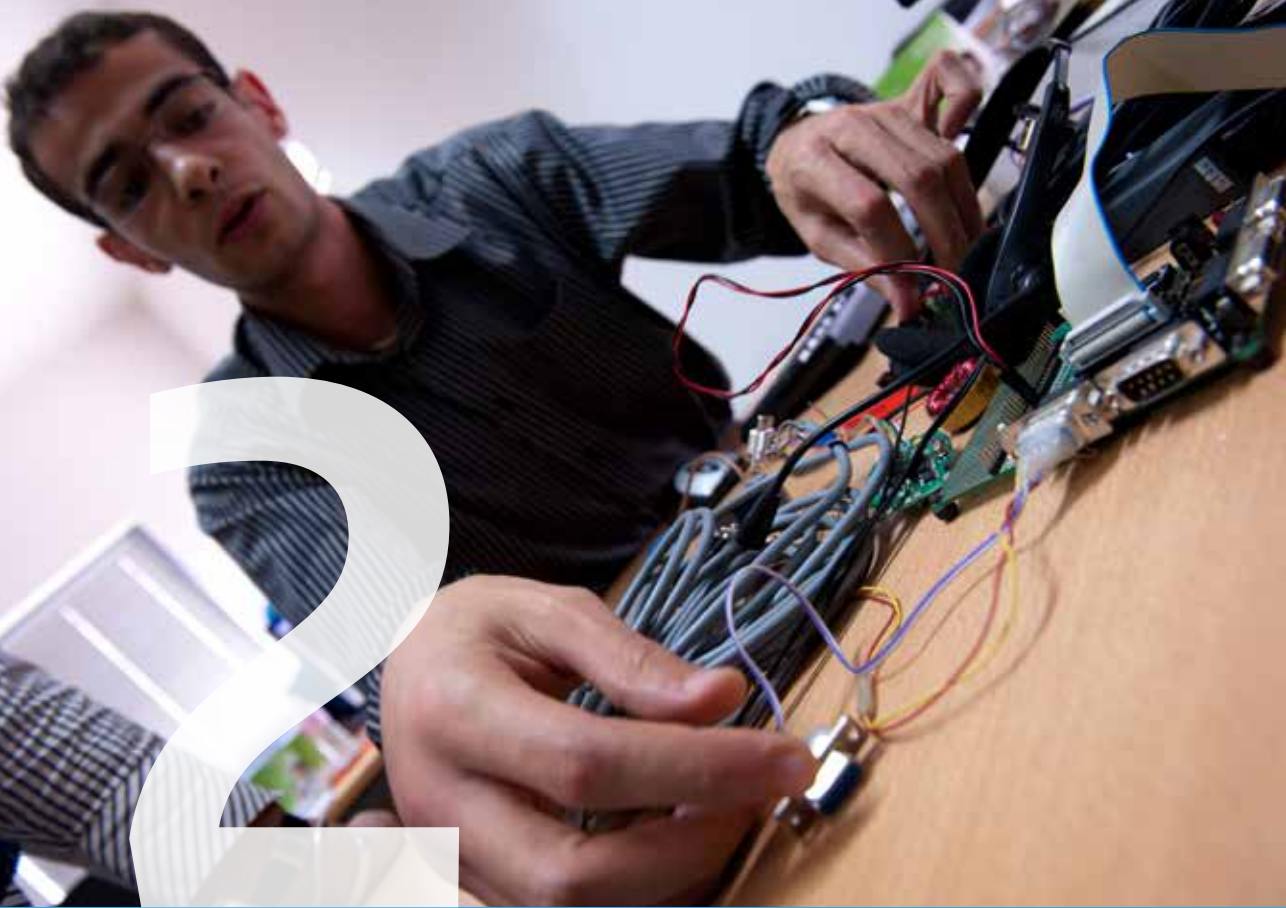
15 World Economic Forum (2018), the Global Competitiveness Report.

16 OESO (2017), Digital Economic Outlook.

17 Europese Commissie (2018), the Digital Economy and Society Index.

Beleidsimplicaties

Digitalisering is van grote invloed op het perspectief van mensen in ontwikkelingslanden en op de internationale economische positie van Nederland. Toegang tot ICT en digitale technologie neemt toe, ook in ontwikkelingslanden. Digitalisering maakt een inclusievere, innovatievere en effectievere aanpak van de SDGs mogelijk. Nederlandse bedrijven kunnen hun concurrentiepositie verstevigen door in te zetten op innovatieve toepassingen van technologie, onder andere voor maatschappelijke uitdagingen. Digitalisering maakt nieuwe verdienmodellen mogelijk en leidt tot een nieuwe fase van globalisering, gekenmerkt door snelgroeiende digitale handel. Dit vereist wel dat internationale handelsregels meegaan en aangepast worden op deze ontwikkeling. Tegelijkertijd ligt er een opdracht om de digitale kloof die zichtbaar is langs de lijnen van inkomen, gender en geografie te adresseren en te voorkomen dat bestaande ongelijkheid toeneemt. Ook is een veilige en verantwoorde digitale omgeving voorwaarde om de kansen van digitalisering te kunnen verzilveren. Zowel voor Nederland, als voor ontwikkelingslanden.

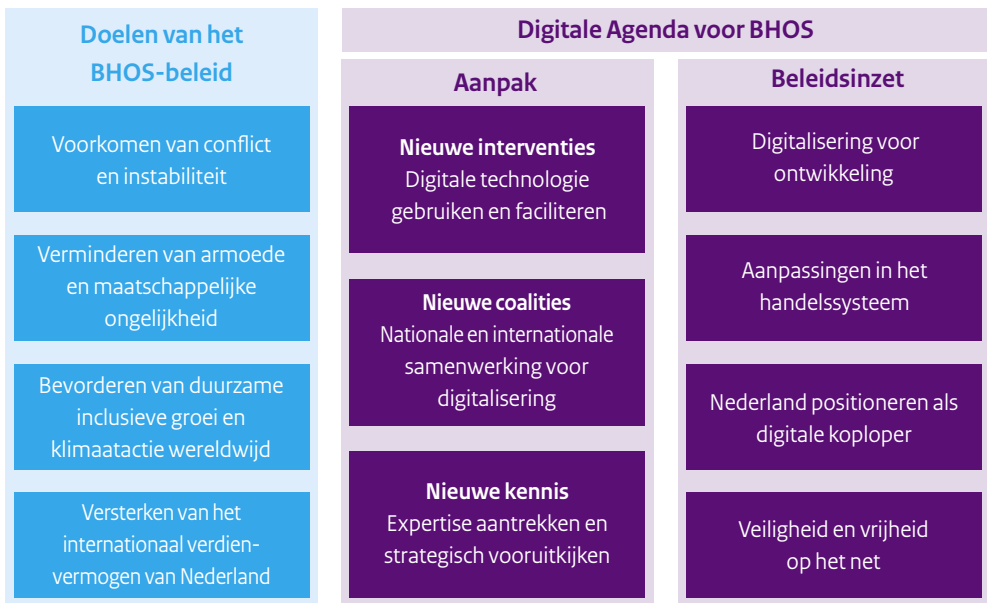

Aanpak digitalisering in het BHOS-beleid

Digitalisering creëert kansen, maar ook risico's voor de doelen van het BHOS-beleid zoals beschreven in de nota Investeren in Perspectief. De Digitale Agenda voor BHOS kent een aanpak langs drie sporen om nu en in de toekomst in te spelen op digitalisering:

- (1) **Nieuwe interventies om digitalisering te benutten en te faciliteren;**
- (2) **Nieuwe coalities om op de juiste schaal digitalisering te bevorderen;**
- (3) **Nieuwe kennis om de impact van voortgaande digitalisering steeds door te vertalen naar handelingsperspectieven voor Nederland.**

In de hoofdstukken drie tot en met zes is de beleidsinzet nader toegelicht. De Digitale Agenda voor BHOS is een dynamische agenda die de komende jaren uitgebreid of bijgesteld kan worden als nieuwe ontwikkelingen in de digitaliserende wereld daarom vragen.

Nieuwe interventies

Nederland wil digitalisering bevorderen ten bate van de Nederlandse internationale economische positie en de positie van mensen in ontwikkelingslanden, en daarnaast digitale technologie gebruiken om onze interventies kracht bij te zetten. Dat vereist aandacht voor de impact van digitalisering en voor de mogelijke toepassingen van digitale technologie in alle onderdelen van het BHOS-beleid: om na te gaan of en hoe digitalisering van invloed is, of er een specifieke aanpak nodig is om digitalisering in goede banen te leiden en of digitale technologie gebruikt kan worden om onze doelen op een betere manier te bereiken.

Inzet

- Aandacht voor kansen en risico's van digitalisering in alle onderdelen van het BHOS-beleid.
- Binnen het beleid voor ontwikkelingssamenwerking wordt al bij het ontwerpen van nieuwe programma's of activiteiten rekening gehouden met mogelijkheden en risico's van digitale technologie. Hiertoe past Nederland de internationaal breed gedragen *Principes voor Digitale Ontwikkeling*¹⁸ toe.
- Leren van ervaringen van anderen. Nederland intensiveert op digitalisering voor ontwikkelingssamenwerking middels het tweejarige programma Information Technology for Development (IT4D.nl). Dit programma brengt inspirerende toepassingen van digitalisering voor ontwikkeling in beeld en deelt kennis daarover, ook internationaal. Resultaat is een portfolio van activiteiten dat kansen van digitalisering ook daadwerkelijk benut.

| 18 |

Nieuwe coalities

Nederland vormt nieuwe coalities met gelijkgezinde partners en internationale of multilaterale samenwerkingsverbanden gericht op het bevorderen van digitalisering. In Europees verband is Nederland actief in coalities rond de digitale interne marktstrategie (DSM), van waaruit belangrijke kaders voor digitalisering worden gesteld. Internationale coalities zijn nodig om draagvlak te creëren, bijvoorbeeld voor nieuwe regels over internationale datastromen, én om voldoende slagkracht en een integrale aanpak te organiseren om de digitalisering in ontwikkelingslanden te bevorderen. Voor ontwikkelingslanden gaat het dan om programma's die bijdragen aan het digitale ecosysteem, een goed functionerende ICT-infrastructuur en bijbehorende diensten, in samenhang met interventies op het zogenaamde analoge ecosysteem van internationale wet- en regelgeving en kennis en vaardigheden¹⁹.

Inzet

- Aansluiting bij het Digital Development Partnership geleid door de Wereldbank. Via dit partnerschap draagt Nederland ook bij aan de Digital Moonshot for Africa van de Afrikaanse Unie en de Wereldbank.
- In Europees verband sluit Nederland zich aan bij de Digital for Development Coalition.
- Verkennen van de mogelijkheid om aan te sluiten bij de International Development Innovation Alliance (IDIA), waaronder de werkgroep Kunstmatige Intelligentie.

¹⁸ Zie hiervoor de [Principles for Digital Development](#).

¹⁹ Zie hierover ook World Development Report 2016, 'Digital Dividends'

- Bilaterale samenwerking met landen als België, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Estland en Canada. Deze landen hebben elk op specifieke gebieden vernieuwende programma's waar Nederlandse expertise goed op aansluit.
- Nederland werkt vanuit de handelsagenda met en via de Europese Unie om in handelsregels en handelsverdragen beter in te spelen op digitalisering en benut verder zijn positie bij de G20, de WTO, OESO, UNCTAD, WEF, ILO en andere organisaties om kennis te vergroten over de relaties tussen digitalisering, handelsbeleid en ontwikkeling en daar een handelingsperspectief op te formuleren.

Nieuwe Kennis

Digitalisering gaat snel en zal in de toekomst een verdere vlucht nemen. De precieze impact daarvan is nog niet volledig te voorspellen. Bovendien is specifieke expertise nodig om nieuwe ontwikkelingen in digitale technologie door te vertalen naar het BHOS-beleidsterrein. Daarom is het opbouwen van kennis essentieel voor de Digitale Agenda voor BHOS.

Inzet

- Gericht bouwen aan nationale en internationale kennisnetwerken, en opname van digitalisering in het strategische kennis- en onderzoeksbeleid op het terrein van BHOS.
- Vergroten en binnenhalen van kennis en expertise op het gebied van digitalisering binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit betreft zowel een tijdelijke personele intensivering om de gewenste veranderingen aan te jagen als een meer algemene inzet om bij werving en selectie te selecteren op dergelijke kennis en vaardigheden.
- De aanwezige kennis van digitalisering binnen het ministerie beter benutten voor beleidsontwikkeling en –uitvoering. Het BZ-DataLab, dat met data-scientists beleidsvragen beantwoordt, is daarvan een goed voorbeeld.
- Zoals in de Nederlandse Digitaliseringsstrategie aangegeven vormt digitalisering een wezenlijk en onlosmakelijk deel van de beleidsopgaven van het hele kabinet. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken werkt daarom in de uitvoering en doorontwikkeling van de Digitale Agenda voor BHOS samen met andere departementen om kennis te delen en synergie tussen de beleidsterreinen te benutten.

Digitalisering voor Ontwikkeling

Toegang tot digitale technologie creëert ongekennde nieuwe mogelijkheden en kan een impuls geven aan een meer duurzame en inclusieve groei, juist in ontwikkelingslanden. Belangrijk is dat Nederland investeert in digitaal perspectief voor mensen, met name in de focusregio's. Dit hoofdstuk gaat dieper in op het verzilveren van kansen door onderwijs en werk, digitalisering voor een robuuste, duurzame voedselproductie, versterking van het maatschappelijk middenveld en het benutten van digitale technologieën voor mensen in nood.

Onderwijs, ondernemerschap en werk

Digitalisering zal ingrijpende consequenties hebben voor onderwijs en werk. Dat vraagt andere vaardigheden van werknemers. Het gaat daarbij niet alleen om specifieke digitale vaardigheden, maar ook om hogere cognitieve vaardigheden die nodig zijn om actief in een gedigitaliseerde samenleving te participeren. Het gaat dan bijvoorbeeld om probleemoplossend vermogen, kritisch denkvermogen en in teamverband kunnen werken. Onderwijs en training zijn essentieel om in te spelen op deze veranderende arbeidsmarkt, om kansen van digitalisering te benutten en inclusiviteit te bevorderen. In de BHOS-nota is naast intensivering in basisonderwijs specifiek aandacht voor het bieden van perspectief aan jongeren, meisjes en vrouwen door het creëren van duurzame werkgelegenheid en het ontwikkelen van ondernemerschap in de digitale economie.

Basonderwijs

Ieder kind heeft recht op goed basisonderwijs²⁰. Innovatieve onderwijstechnologie, ook wel EdTech genoemd, kan juist kinderen die daar nu van zijn uitgesloten toegang geven tot kwalitatief goed onderwijs.²¹ Nederland steunt in dit kader een pilot in Oeganda waar vluchtelingenkinderen in gebieden met beperkte internetverbinding via offline platforms toegang krijgen tot educatie. Maar naarmate jongens en meisjes meer toegang krijgen tot sociale media en internet, nemen ook de risico's op misleiding, uitbuiting en misbruik toe. Zij moeten daarom in staat zijn om niet alleen vaardig, maar ook veilig op internet te opereren. Nederland werkt samen met het *Global Partnership for Education* en *Education Cannot Wait* om de toegang voor alle kinderen tot goed basisonderwijs te verbeteren.

| 21 |

Inzet

- Met deze organisaties stimuleren van effectieve toepassing van digitale onderwijstechnologie en erkenning van het belang van digitale geletterdheid.

²⁰ Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

²¹ UNICEF (2017), *the State of the World's Children: Children in a Digital World*.

Van Onderwijs naar Werk en Inkomen

Relevant onderwijs en fatsoenlijk werk en inkomen voor jonge mannen en vrouwen is een prioriteit in het Nederlandse BHOS-beleid. Nederland stimuleert bijvoorbeeld lokaal ondernemerschap en zet gericht in op meer werk en inkomen voor vrouwen en jongeren en de samenhang tussen werk en onderwijs via bestaande programma's. Onderstaande inzet versterkt de digitaliseringscomponent in dit beleid.

Inzet

- Ondersteunen van activiteiten in de focusregio's die de transitie van jongeren van onderwijs naar de arbeidsmarkt bevorderen, met bijzondere aandacht voor innovatie en digitalisering.
- Met het Orange Corners Innovatiefonds jonge ondernemers in de focus-regio's ondersteunen door middel van trainingsprogramma's en financiering bij de oprichting van hun onderneming. Innovatie, zoals het gebruik van digitale technologie, wordt hierbij aangemoedigd.
- Creëren van werkgelegenheid voor jongeren in de digitale economie via een nieuw op te zetten *Challenge Fund Youth Employment* (CFYE) dat naar verwachting in 2019 operationeel zal zijn. Het hoofddoel van dit fonds is het creëren van toekomstperspectief door fatsoenlijk werk en inkomen voor jongeren in de focus-regio's.
- Samen met vijftig jongeren uit de focusregio's onderzoeken of en hoe ons beleid beter kan aansluiten op de toekomst van werk en banen. Deze jongeren nemen deel aan de jongerentop *One Young World* in Londen. *One Young World* stimuleert jongerenparticipatie en biedt een podium om als rolmodel in eigen land te figureren. Er wordt gezamenlijk gezocht naar innovatieve en digitale oplossingen voor grote lokale uitdagingen.

| 22 |

Het Wereldbank rapport *The Future of Work* benoemt vergroting van de genderkloof op de internationale arbeidsmarkt als verontrustende trend. Meer inzet op het versterken van digitale vaardigheden van vrouwen is daarom cruciaal. Investeren in (jonge) vrouwen is zowel een maatschappelijk belang als een drijvende kracht achter economische groei. Vrouwen zijn relatief sterk vertegenwoordigd in sectoren waar de grootste daling in werkgelegenheid plaatsvindt door automatisering, namelijk in kantoor- en administratieve banen en zij zijn maar beperkt vertegenwoordigd in het personeelsbestand in snelgroeiende ICT-sectoren.

Inzet

- Met de Wereldbank en de *Solutions for Youth Employment Coalition* (S4YE) mogelijkheden verkennen voor het versterken van digitale vaardigheden van met name vrouwen en meisjes, in nauwe samenhang met het creëren van meer werk en inkomen voor vrouwelijke werknemers en ondernemers.

Voedsel, Water, Energie en Klimaatverandering

Toegang tot actuele en betrouwbare informatie is de sleutel tot het weerbaar maken van mensen en bedrijven in ontwikkelingslanden voor de verreikende gevolgen van klimaatverandering. Juist hier bieden recente en verwachte ontwikkelingen in de informatietechnologie kansen om mensen op grotere schaal dan voorheen te bereiken met locatie-specifieke informatiediensten en producten. Nederland loopt internationaal voorop met dergelijke programma's, waarin consortia van bedrijven

met innovatieve businessmodellen een centrale rol spelen. Een voorbeeld is *Geodata for Agriculture and Water (G4AW)* dat satellietinformatie gebruikt om kleine boeren in ontwikkelingslanden te informeren over weersvoorspellingen, agronomisch advies en marktprijzen. Het programma biedt hen toegang tot oogstverzekeringen, verbeterde zaden en microkredieten. Hierin werken meer dan 80 bedrijven samen, waarvan 30 Nederlandse. Een ander voorbeeld is het *Land Administration for National Development (LAND)* partnerschap waarbij de digitale landregistratie tot twintig keer sneller en goedkoper is dan klassieke vormen van registratie.

Inzet

- Ondersteunen van voedselproductie door een geïntegreerde aanpak van de problematiek rond voedsel, water en klimaat, gebruik makend van de kansen die digitalisering biedt. Toepassing van satellietdata is daarbij belangrijk element. Dit initiatief zal voortbouwen op de diverse instrumenten die op dit terrein met Nederlandse steun door het World Resources Institute zijn ontwikkeld, zoals *Global Forest Watch*, *Aqueduct* en *Climate Watch*.

Satellieten en Open Data

Satellieten genereren een permanente stroom data over het aardoppervlak en wat daarop gebeurt. Dit is op zich niets nieuws, maar de combinatie van de recente lancering van nieuwe werelddekkende constellaties, de veel grotere rekenkracht, ontwikkeling van patroonherkenning met behulp van kunstmatige intelligentie en mobiel internet brengt benutting van deze data voor het bereiken van de SDG's binnen bereik. De Sentinel-satellieten die de EU samen met ESA lanceert en beheert bieden bijvoorbeeld een schat aan data die vrij beschikbaar is. Deze open data vormen de basis voor een scala aan toepassingen. Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen zijn goed in het vertalen van deze data, bijvoorbeeld voor voedselproductie, water en klimaat.

| 23 |

Met Nederlandse steun heeft de Food and Agricultural Organization (FAO) een openbare database ontwikkeld over watergebruik in de landbouw in Afrika en het Midden Oosten: de *WaPOR*. Waterbeheerders kunnen hiermee op basis van actuele informatie beslissingen nemen over waterverdeling, vergunningverlening en betalingen voor watergebruik. De agrarische sector kan op basis van informatie uit de database beslissingen nemen voor gewaskeuze, irrigatiemethoden en gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen.

Inzet

- Stimuleren van het gebruik van open data zoals de *WaPOR* database bij zowel waterbeheerders als de agrarische sector organisaties als de *Asian Development Bank*, IHE, Wageningen University, Meta-Meta en *Netherlands Space Office*.
- Ontwikkelen van scenario's middels digitale instrumenten voor een geïntegreerde aanpak van water-, voedsel-, natuur- en klimaatproblemen via bijvoorbeeld *Solidaridad* en *IUCN*. Daarbij wordt gebruik gemaakt van kunstmatige intelligentie en machinelere.

Versterking Maatschappelijk Middenveld

Digitalisering biedt maatschappelijke organisaties kansen om interactie en verbondenheid tussen mensen en groepen wereldwijd te vergroten. Het positieve effect van digitale technologieën op vrijheid van vereniging en vergadering is groot. Zo kunnen organisaties een groter publiek bereiken voor verspreiding van hun boodschap of fondsen werven. Ook kunnen organisaties gebeurtenissen beter documenteren en publiceren voor een breder publiek. Maar digitalisering zorgt ook voor uitdagingen, zoals digitale veiligheid en de afnemende vrijheid op internet. Mensenrechtenverdedigers, journalisten, politici en maatschappelijke organisaties hebben in toenemende mate te maken met hacks, hatespeech en andere (cyber)aanvallen. Nederland blijft zich inzetten om deze digitale ruimte te verdedigen en te zoeken naar oplossingen om online-aanvallen tegen te gaan. Nederland ondersteunt onder andere online platforms voor discussie over mensenrechten, een hulplijn voor maatschappelijke organisaties die digitale problemen hebben, capaciteitsversterking en bewustwording van maatschappelijke organisaties op het gebied van digitale veiligheid, alternatieve software voor veilige communicatiemogelijkheden voor mensenrechtenverdedigers en een verkenning naar welke rol blockchain in kan nemen in het werk van maatschappelijke organisaties.

Inzet

- In het nieuwe beleidskader Versterking Maatschappelijk Middenveld wordt onder meer prioriteit gegeven aan de rol van digitale innovatie in het werk van maatschappelijke organisaties in hun rol als pleiter en beïnvloeder.

| 24 |

Humanitaire hulp en stabiliteit

Digitale oplossingen bieden nieuwe mogelijkheden om mensen in nood te helpen. Biometrische registratie maakt meer gerichte hulp mogelijk door directe overdracht van geld. Digitale identiteiten helpen slachtoffers hun identiteit aan te tonen als documenten verloren zijn gegaan of niet worden afgegeven. Het beter delen van gegevens maakt voorspellende analyses en prognoses mogelijk. Nederland zal de komende jaren inzetten op het beter voorspellen van rampen en conflicten om preventief te kunnen handelen en waar nodig sneller humanitaire hulp te verlenen.

Inzet

- Meer aandacht besteden aan voorspellende analyses en de ontwikkeling van daarvoor benodigde algoritmen en AI, via steun aan het UN OCHA Centre for Humanitarian Data in Den Haag.
- Intensivering van het door Nederland geïnitieerde *Water, Peace and Security Partnership*. Dit partnerschap richt zich op de link tussen water en conflict en ontwikkelt een instrument om tijdig water-gerelateerde veiligheidsrisico's te identificeren. De komende jaren worden gegevens over de water-energie-voedsel nexus aan de tools toegevoegd en uitgebreid naar meer fragiele landen.

Een van de uitdagingen voor de internationale gemeenschap is het voorkomen en beheersen van irreguliere migratie. Migratiestromen zijn complex en veranderen constant. Goede en tijdige data over wie beweegt, waarom, en via welke route dragen bij aan effectief beleid en aan adequate bescherming. Digitalisering biedt mogelijkheden om gegevens op ieder moment toegankelijk te maken. Hierdoor wordt het bijvoorbeeld gemakkelijker om langs migratieroutes seksuele uitbuiting en dwangarbeid tegen

te gaan. Ook krijgen migranten door digitalisering zelf toegang tot goede informatie waardoor zij beter beslissingen kunnen nemen en zichzelf kunnen beschermen. Eén van de belangrijkste mechanismen voor de verzameling, analyse en verspreiding van migratiegegevens is de Displacement Tracking Matrix (DTM) van de International Organization for Migration.

Inzet

- Ondersteunen van DTM bij het toegankelijk maken van informatie via digitale portals en het ontwikkelen van voorspellende analyses.

4

Digitalisering in het Handelssysteem

Om het handelssysteem toekomstbestendig te maken moet het worden aangepast op de snelle ontwikkeling van de digitale economie. Digitalisering zorgt voor een explosieve groei van internationale datastromen, handel in digitale diensten en handel in goederen die plaatsvindt via digitale platforms. De huidige spanningen in het handelssysteem en de race om wereldwijde technologische dominantie maken het echter zeer lastig om vooruitgang te boeken in multilaterale onderhandelingen. Ook de verschillen in opvatting tussen de toonaangevende blokken in de wereld - China, de EU en de VS- over fundamentele belangen als de bescherming van persoonsgegevens en privacy zijn daar debet aan. Het is van groot belang dat de EU zijn economische en politieke gewicht gebruikt om normstellend te zijn voor digitale handel. Nederland speelt daarin een actieve rol en zet zich tevens in voor een goede participatie van ontwikkelingslanden in multilaterale onderhandelingen. Daarnaast steunt Nederland ontwikkelingslanden om een digitale economie op te bouwen en de kansen die digitale handel biedt, te benutten.

Accommoderen digitalisering in het multilaterale handelssysteem

Het wereldhandelssysteem kent een aantal verdragen die de digitale handel faciliteert en reguleert, maar die zijn gedateerd. Zo wordt in de General Agreement on Trade in Services (GATS, 1995) de liberalisering van de handel in diensten op wereldniveau geregeld. De GATS bevat ook een bijlage over telecommunicatie. Ook is er de WTO Information Technology Agreement (ITA, 1996) die handel in ICT-middelen, zoals telefoons en computers, regelt. ITA is in 2015 uitgebreid met nieuwe productgroepen. Een samenhangend kader voor de groeiende e-commerce en grensoverschrijdende datastromen, die in dit digitale tijdperk hard nodig zijn, ontbreekt echter. In regionale akkoorden zijn hier wel afspraken over te vinden. Positief is ook dat de impact van digitalisering op handel en handelsregels hoog op de agenda's staat van internationale organisaties als de WTO, de OESO en de UNCTAD en fora als de G20 en van individuele landen, zowel ontwikkelde als ontwikkelingslanden.

| 27 |

De meest veelbelovende stap vooruit is het *WTO Joint Statement Initiative on E-commerce* dat in 2018 is aangenomen tijdens WTO Ministeriële Bijeenkomst in Buenos Aires. De ondertekenaars, waaronder de EU, hebben daarmee besloten tot onderhandelingen over e-commerce binnen het kader van de WTO. Nederland en de EU willen graag zoveel mogelijk onderwerpen in de onderhandelingen betrekken, waaronder datastromen, consumentenbescherming, inperken van toegang tot broncode, open toegang tot het internet én aansluiting van ondertekenaars bij bestaande verdragen zoals ITA. Dilemma is dat er een uitruil lijkt te bestaan tussen enerzijds een ambitieuze uitkomst van de onderhandelingen en anderzijds een brede deelname van landen. Daarnaast vindt Nederland het kwetsbaar dat veel ontwikkelingslanden nog niet zijn aangesloten op dit initiatief, terwijl hun belangen moeten worden meegewogen wil het verdrag tot inclusieve uitkomsten leiden.

Inzet

- Nederland pleit voor brede en ambitieuze multilaterale handelsbesprekingen over e-commerce. Hiertoe dient Nederland voorstellen in via de Europese Unie en benut Nederland bilaterale contacten en internationale fora om draagvlak te creëren voor de e-commerce onderhandelingen.

- Nederland steunt onderzoek naar de verschillen in impact van digitale handel op duurzame en inclusieve groei in landen met een sterk gedigitaliseerde economie en landen waar digitalisering nog in de kinderschoenen staat via de UNCTAD, OESO en het WEF.
- Nederland verkent mogelijkheden om ontwikkelingslanden ondersteuning te bieden voor deelname aan de e-commerce onderhandelingen en moedigt de Europese Commissie aan om de samenwerking met ontwikkelingslanden te zoeken.

Nederlandse prioriteiten in de belangrijkste internationale discussies

Naast de aanstaande multilaterale onderhandelingen over e-commerce lopen er in verschillende fora (plurilateraal, bilateraal, in Europa of informeel via de G20 en OESO) discussies over welke afspraken nodig zijn om digitale handel te faciliteren en te reguleren. Onderstaand worden de belangrijkste onderwerpen binnen die verschillende onderhandelingen en discussies toegelicht alsmede het Europese en Nederlandse standpunt hierin.

Inzet

- Nederland zoekt samenwerking met gelijkgezinde landen, experts en de private sector om de impact van digitalisering op het handelssysteem verder in kaart te brengen.
- Nederland benut haar positie binnen de EU, G20 en andere fora om deze discussies verder te brengen en tot concrete handvatten te komen voor multilaterale besprekingen over handel.

| 28 |

- 1. Belemmeringen in de handel in (digitale) diensten**
- 2. Grensoverschrijdende datastromen en bescherming van persoonsgegevens en privacy**
- 3. Datalocalisatie vereisten**
- 4. Consumentenbescherming in e-commerce**
- 5. Borgen van ethische normen en waarden**

1. Belemmeringen in de handel in (digitale) diensten

De *Digital Services Trade Restrictiveness Index* van de OESO laat zien dat de handel in digitale diensten belemmerd wordt door een toenemend aantal wetten en regels. Dit raakt de EU als grootste exporteur van digitale diensten wereldwijd²². De GATS biedt hier een onvoldoende kader voor en onderhandelingen over een nieuw overeen te komen Trade in Services Agreement (TiSA) zijn vastgelopen. In bilaterale handelsakkoorden van de EU met derde landen zoals Canada, Japan en Zuid-Korea zijn wel verdergaande bepalingen over handel in diensten opgenomen. Complicerende factor in het maken van afspraken over diensten is het vervagen van de scheidlijn tussen goederen en diensten, waardoor soms onduidelijk is welke handelsregels van toepassing zijn.

Inzet

- Binnen de aanstaande e-commerce onderhandelingen in WTO-kader resultaten boeken op de handel in digitale diensten.
- Nederland blijft eventuele voortgang van TiSA steunen.

²² Europese Commissie (2019), *EU Position in World Trade*.

2. Grensoverschrijdende datastromen en bescherming van persoonsgegevens en privacy

Toegang tot data en het delen van data bevordert innovatie en groei. Het kabinet is daarom voorstander van vrijwillig datadelen tussen bedrijven.²³ Voor bedrijven die een klant, toeleverancier of vestiging in het buitenland hebben is het van belang dat data over landsgrenzen heen gedeeld kunnen worden. Dat wordt bemoeilijkt door een wirwar aan nationale wetten en regels die grensoverschrijdende datastromen aan banden leggen, veelal uit oogpunt van privacy en bescherming van persoonsgegevens, en het ontbreken van multilaterale afspraken. De drie grote economische machtsblokken, de Verenigde Staten, de Europese Unie en China, verschillen sterk in opvatting over (het beoogde niveau van) bescherming van persoonsgegevens en privacy. De EU heeft de hoogste standaard gezet met de *General Data Protection Regulation* (GDPR) en zet hiermee een norm die ook buiten de EU effect heeft: multinationals voeren de Europese regelgeving in hun systemen door en hanteren deze vervolgens ook buiten de EU. Om grensoverschrijdende datastromen met landen buiten de EU te vergemakkelijken heeft de EU ten aanzien van dertien landen een *adequacy decision* genomen: een unilaterale verklaring dat het niveau van bescherming van persoonsgegevens en privacy in een derde land vergelijkbaar is met dat van de EU.²⁴

Inzet

- Internationale samenwerking om tot afspraken over grensoverschrijdende datastromen te komen, waarbij bescherming van persoonsgegevens en privacy voldoet aan Europese normen.
- Draagvlak en betrokkenheid vergroten onder ontwikkelingslanden.

3. Datalokalisatie-vereisten

Overheden kunnen bedrijven verplichten data lokaal op te slaan. Dit kan legitieme redenen hebben, maar er bestaan ook risico's dat aan dergelijke maatregelen protectionistische motieven ten grondslag liggen, of dat overheden oneigenlijk gebruik maken van data die bedrijven lokaal moeten opslaan. Binnen Europa worden datalokalisatie-vereisten door overheden nog dit jaar verboden.²⁵ China legt bijvoorbeeld data-lokalisatievereisten op aan buitenlandse bedrijven vanwege cybersecurity. Daarmee worden tevens Chinese bedrijven bevoordeeld ten opzichte van Europese bedrijven omdat deze laatsten meer kosten moeten maken. Zij moeten immers, naast een server die ze meestal in eigen land hebben, ook een server in China aanhouden.

Inzet

- Nederland is samen met de EU tegen dergelijke datalokalisatie vereisten, behalve waar het gaat om het borgen van nationale veiligheidsbelangen die door de WTO-uitzonderingsgronden worden ingekaderd. Deze inzet is onderdeel van de inzet voor grensoverschrijdende datastromen.

²³ De Nederlandse visie op datadeling tussen bedrijven, kamerstuk 26643 nr. 594.

²⁴ Andorra, Argentinië, Canada (beperkte vorm), Faeröer eilanden, Guernsey, Israël, het eiland Man, Japan, Jersey eiland, Nieuw Zeeland, Zwitserland, Uruguay en de VS. Deze laatste heeft, gezien het minder vergaand beschermingsniveau in de VS, enkel betrekking op gecertificeerde bedrijven uit de VS die gegevens verwerken van personen uit de EU voor commerciële doeleinden.

²⁵ Met de inwerkingtreding van de Verordening Vrij verkeer van niet-persoonlijke data.

4. Consumentenbescherming in e-commerce

Via internetwinkels kunnen consumenten snel en goedkoop producten bestellen, ook uit andere landen. De mate van consumentenbescherming wisselt echter sterk van land tot land, bijvoorbeeld bij retourzendingen of misleiding van klanten. Rechten hierover moeten wat Nederland en de EU betreft transparant zijn voor de gebruiker van een webwinkel. Tegelijk moeten ook de aanbieders van producten via platforms op de hoogte zijn van de rechten van hun afnemers om hun financiële risico's goed in te kunnen schatten.

Inzet

- Consumenten moeten beschermd worden bij e-commerce en hun rechten kunnen uitoefenen. Handelaren moeten juiste en betrouwbare informatie leveren. Nederland wil hierop internationaal afspraken maken en pleit met de EU voor het borgen van consumentenrechten in de e-commerce onderhandelingen.

5. Borgen van ethische normen en waarden

Het debat over normen en waarden in de digitale economie wordt nog te beperkt gevoerd op internationaal niveau. Vooral de toepassing van kunstmatige intelligentie roept vragen op over in hoeverre normen en waarden, die bewust of onbewust verwerkt zijn in een AI-toepassing, strijdig zijn met Europese normen en waarden. Denk aan bijvoorbeeld het gelijkheidsbeginsel, het anti-discriminatieverbod of de vrijheid van meningsuiting. Er zullen steeds meer AI-toepassingen op de markt komen die afkomstig zijn uit landen met andere waarden- en normenstelsels. De Europese Unie moet zorgen dat het een leidende rol houdt in het bepalen van normen en (technische) standaarden op dit gebied.

| 30 |

Inzet

- Kennis vergroten over de mate waarin de huidige internationale handelsregels Europese normen en waarden bij het gebruik van kunstmatige intelligentie al borgen en indien blijkt dat die waarborgen onvoldoende zijn, welke handelsregels aangepast kunnen worden om voldoende garanties te bieden. In de zomer wordt hierover een studie gepubliceerd door het Instituut voor Informatierecht.

Ondersteunen ontwikkelingslanden in digitale economie en handel

Digitale handel verlaagt de drempel naar de wereldmarkt en stelt ontwikkelingslanden in staat om te groeien. Het is echter een uitdaging voor ontwikkelingslanden om de randvoorwaarden hiervoor te garanderen. Voorbeelden zijn (digitale) infrastructuur en slimme handelslogistiek, mogelijkheden voor online betalen, wet- en regelgeving toegespitst op de digitale economie en opbouw van kennis en vaardigheden bij ondernemers. Een internationale, gecoördineerde aanpak is noodzakelijk om gelijktijdig vooruitgang te bereiken op deze terreinen. De UNCTAD speelt in dit verband een positieve rol. Daarnaast komen essentiële vraagstukken rond digitalisering en ICT in relatie tot duurzame ontwikkeling en de Sustainable Development Goals ook aan de orde in het actieprogramma en het kennisnetwerk van de World Summit on the Information Society (WSIS)²⁶ waar Nederland in deelneemt.

²⁶ In de VN Resolutie 70/125 van december 2015 wordt expliciet het verband gelegd tussen de 11 actielijnen van de WSIS-agenda en de SDG-agenda van de VN. Zie ook World Summit on the Information Society, <https://www.itu.int/net/wsis/>

Nederland draagt onder andere bij aan de digitale economie in ontwikkelingslanden vanuit het beleid voor private sectorontwikkeling, gericht op zowel ondernemers als overheden. Bijvoorbeeld door ondersteuning van programma's en bedrijven die financiële diensten en producten via nieuwe technologieën toegankelijk maken voor kleinere boeren, vrouwen en jongeren. Via het Dutch Good Growth Fund is geïnvesteerd in *Liwwa*, de eerste digitale kredietverstrekker in Jordanië die zich richt op kleine bedrijven. Ook helpen Trade Mark East Africa (TMEA), het International Trade Center (ITC) en het Centrum voor Importbevordering (CBI) met Nederlandse steun het midden en klein bedrijf met toegang tot digitale platforms en ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen. Ook werkt Nederland aan versterking van de handelslogistieke keten. *Paperless Trading* is een ideaalbeeld van goedkopere, snellere, en veiligere digitale afhandeling van administratie behorende bij handel in goederen, met als verder voordeel dat data vervolgens ook voor andere doeleinden benut kan worden. Nederland wil als handelstand en wereldwijd koploper in transport en logistiek op dit terrein ondersteuning bieden aan ontwikkelingslanden²⁷.

Digitale technologie biedt ook kansen om het verduurzamen van handelsketens een impuls te geven door bijvoorbeeld transacties efficiënter te maken en de transparantie in de keten te vergroten, onder andere voor de consument. Zo helpt Solidaridad boeren met de Farming Solutions app via hun mobiele telefoon aan training en advies. Deze app moet uiteindelijk zorgen voor een systeem van zelfverificatie waardoor boeren geen dure certificeringskosten meer hoeven te betalen om aan te tonen dat ze duurzaam werken. Een andere kansrijke ontwikkeling is het benutten van blockchain om keteninformatie betrouwbaarder te maken. Het door Nederland gefinancierde SAT4Farming programma van UTZ tenslotte gebruikt digitale technologieën en satellietbeelden om de productie van cacao in Ghana te verduurzamen.

| 31 |

Inzet

- Ondersteuning van het brede eTrade4All Initiatief en het *Program on eCommerce and the Digital Economy* van de UNCTAD.
- Bevorderen van kennisuitwisseling over de specifieke hindernissen en succesfactoren voor vrouwen in digitale handel in ontwikkelingslanden via het nieuwe *eTrade for Women Network (eT4Women)* van UNCTAD.
- Bijdragen aan ontwikkeling van de brede digitale economie in ontwikkelingslanden door actieve deelname in het *Digital Development Partnership* van de Wereldbank.
- Verzilveren van kansen van digitale technologieën in programma's voor verduurzaming van handelsketens en voor eerlijke handel in bijvoorbeeld mineralen uit conflict- en hoog-risicogebieden.

27 [Nederlandse Digitaliseringsstrategie, kamerstuk 26643 nr. 541](#).

Digitalisering en de internationale positie van Nederland

Om zijn sterke concurrentiepositie te behouden, moet Nederland internationaal voorop blijven lopen in digitale innovatie en in de ontwikkeling van nieuwe technologische toepassingen. In het verlengde van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie²⁸ zet het kabinet binnen de Handelsagenda²⁹ in op internationale promotie van Nederland als een hoogtechnologisch, innovatief land en digitale koploper van Europa. Daarbij is speciale aandacht voor startups. Ook werkt het kabinet samen met het publiek-private netwerk aan het gebruik van digitale middelen om de dienstverlening aan internationale ondernemers te optimaliseren.

Internationaal positioneren van Nederland als digitale koploper

Om koploper te worden in digitale technologie is Nederland internationaal sterk in toepassingen voor de Europese en internationale markt. Sleuteltechnologieën waaronder kunstmatige intelligentie, blockchain en robotica versterken de concurrentiekracht van de sectoren en maatschappelijke thema's waar Nederland al internationaal om bekend staat, van agrofood, *smart mobility*, *hightech systems & materials*, *life sciences & health* tot water en energie. Ook kent Nederland een sterke ICT sector. Nederland is de tiende exporteur van ICT-producten wereldwijd³⁰. Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen zijn bovendien ver in het denken over en toepassen van kunstmatige intelligentie op een maatschappelijk verantwoorde, ethische manier. Hier kan Nederland zich internationaal op onderscheiden. Met de organisatie van de *Global Entrepreneurship Summit* (GES2019), die van 3-5 juni in Den Haag plaatsvindt, zet Nederland zich internationaal op de kaart. De GES brengt 2.000 internationale ondernemers, investeerders, wetenschappers en vertegenwoordigers van regeringen naar Nederland onder de slogan *The Future Now*. Tijdens de GES laat Nederland zien wat het in huis heeft in landbouw & voeding, *connectivity*, energie, gezondheidszorg en de watersector en zet daarbij onder meer de 'Industrieën van de Toekomst' centraal. Ook de deelname aan de EXPO2020 in Dubai biedt een podium voor Nederlandse innovaties. Het Nederlandse succes in de digitale economie wordt ondersteund door de bijzondere institutionele infrastructuur in Nederland tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden die samenwerking bevordert over de grenzen van sectoren. Het kabinet steunt deze samenwerking in de gouden driehoek met het vernieuwde missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid³¹. Ook initiatieven zoals het Smart Industry Programma zorgen voor nodige samenwerking in de industrie en profilering van de sector. Maar er is meer nodig om kansen in de internationale digitale economie te grijpen. Het kabinet speelt daarbij in op de behoefte aan ondersteuning van MKB en startups. Het netwerk van innovatie-attachés speelt hierin ook een belangrijke rol.

²⁸ [Nederlandse Digitaliseringsstrategie, kamerstuk 26643 nr. 541.](#)

²⁹ [Handelsagenda, kamerstuk 34952 nr. 30.](#)

³⁰ [OESO \(2017\), Digital Economic Outlook.](#)

³¹ [Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid, kamerstuk 33009 nr. 70; Naar Missiegedreven Innovatiebeleid met Impact, kamerstuk 33009 nr. 63.](#)

Inzet

- Vanuit de handelsagenda³² inzet op sterkere positionering van Nederland als high-tech land en Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen in markten voor digitale oplossingen. Deze inzet is primair gericht op de top-9 markten³³ en in iets mindere mate in de top-25³⁴ markten.
- Aandacht voor kansrijke Nederlandse platformbedrijven in de handelsbevordering.
- In samenspraak met het bedrijfsleven wordt bepaald via welke evenementen in binnen- en buitenland de Nederlandse kennis en expertise in het digitale domein onder de aandacht kan worden gebracht.
- Met de in Nederlandse Digitaliseringsagenda aangekondigde Internationaliseringsagenda ICT³⁵ versterkt het kabinet onder meer de handels- en investeringskansen voor Nederlandse ICT-bedrijven. Deze zal parallel lopen aan de internationaliseringsagenda van de topsector HTSM³⁶. Beide agenda's zetten in op innovatiesamenwerking, export en acquisitie.

Digitale technologie in bilaterale economische samenwerking

Duitsland

Nederland werkt in hoogtechnologische markten samen met zijn belangrijkste handelspartner Duitsland aan de energietransitie, elektromobiliteit, cyber security en de sleuteltechnologieën. Nederland wil zich in Duitsland neer te zetten als partner in digitalisering. Duitsland is daarom in 2019 doelmarkt voor smart industry en pilot-land voor de ICT internationaliseringsstrategie. De missie naar Duitsland in oktober 2018 was gericht op digitalisering en Life Sciences & Health in Rijnland-Palts en Saarland. Eind 2019 gaat er een start-up missie naar Berlijn, een van de prioritaire startup-hubs.

Verenigde Staten

Veel nieuwe technologieën komen uit de Verenigde Staten, onder andere uit Silicon Valley, een belangrijke bestemming voor Nederlandse startups en scale-ups. Nederlandse bedrijven positioneren zich als partner voor toepassingen, zoals tijdens de recente innovatiemissie naar Silicon Valley met 22 bedrijven en kennisinstellingen op het gebied van Artificial Intelligence, robotica en blockchain onder leiding van Minister Kaag. Samenwerking met de VS is verder gericht op smart & green mobility en innovatie in de zorg, en Nederland werkt op diverse terreinen samen met de VS als cybersecurity partner. In San Francisco wordt een startup liaison officer aangesteld, die vorm zal geven aan het bilaterale het startup- en scale-up-beleid in de komende twee jaar.

32 Handelsagenda, kamerstuk 34952 nr. 30.

33 De top-9 bestaat momenteel uit: de ASEAN-5, Brazilië, China, Duitsland, Frankrijk, Golfregio, India, Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.

34 De top-25 bestaat momenteel uit de top-9 aangevuld met Argentinië, Australië, België, Canada, Iran, Italië, Japan, Nigeria, Noord-Afrika (Egypte, Algerije, Marokko en Tunesië), Mexico, Polen, Rusland, Taiwan, Turkije, Zuid-Afrika en Zuid-Korea.

35 Deze zal in de tweede helft van 2019 door het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat gepresenteerd worden.

36 [Holland High Tech, Internationalisering.](#)

India

India kent een sterke IT-sector en een groeiend startup ecosysteem met kansen voor Nederlandse bedrijven en mogelijkheden om in te spelen op Indiase maatschappelijke uitdagingen. Zo richt Nederland zich in India onder meer op digitalisering van de gezondheidszorg. In de deelstaat Karnataka is een ehealth-living lab opgezet waar Nederlandse mkb-ers samen met kennisinstellingen en Indiase partners innovatieve technologieën ontwikkelen voor Affordable Medical Devices en Digital Health & Diagnostics. In juni 2019 gaat een innovatiemissie naar India om kansen in digital health & diagnostics en eHealth verder te verkennen.

Singapore

Singapore is een hotspot voor ondernemers met kennisintensieve producten en diensten, onder meer op het terrein van digitalisering. Het land investeert veel in R&D op dit terrein. Tijdens het staatsbezoek van Singapore aan Nederland in november 2018 werd besloten om de samenwerking op het onderwerp digitalisering te intensiveren en hiertoe een G2G-werkgroep 'digitalisering' in te stellen. Deze werkgroep zal kennis en ervaring uitwisselen over nieuwe digitale technologieën, internationale regulering hiervan, digitalisering van overheidsdiensten, en ondersteuning van digitale innovatie op bijvoorbeeld handelslogistiek terrein en smart mobility. Hiermee beogen Singapore en Nederland van elkaar te leren en grotere uitwisselingen tussen Nederlandse en Singaporese kennisinstellingen en/of bedrijven te stimuleren.

Ondersteuning voor tech start-ups en scale-ups

Het kabinet werkt samen met StartupDelta aan een sterkere positionering van Nederlandse startups en scale-ups in het buitenland, met de nadruk op tech-ondernemers.³⁷ Via de zes prioritaire start-up hubs³⁸ (priohubs) Berlijn, Parijs, Londen, Singapore, Boston/New York City en San Francisco/Los Angeles worden startende bedrijven uit de topsectoren HTSM en ICT geholpen zich beter te positioneren. Deelgebieden zijn kunstmatige intelligentie, *blockchain*, robotica, fintech en *cybersecurity*.

Daarnaast kunnen startups en scale-ups deelnemen aan gespecialiseerde missies naar strategische techbeurzen. Hier komen Nederlandse startups en scale-ups in aanraking met nieuwe baanbrekende technologieën, krijgen zij de kans hun eigen product of dienst te tonen en kunnen zij een internationaal netwerk van klanten investeerders en partners opbouwen.

Inzet

- Het kabinet steunt startups en scale-ups om voet aan de grond te krijgen in veelbelovende markten. In 2019 worden startup & scale-up-missies georganiseerd naar de hubs Berlijn, New York/Boston en Singapore.
- In de periode 2019-2020 kunnen Nederlandse startups en scale-ups deelnemen aan gespecialiseerde missies naar de Consumer Electronics Show (CES) in Las Vegas, Computex/Innovex in Taipei en Slush in Helsinki.

³⁷ Technologie en Ondernemerschap; de hoogste tijd voor een nieuwe impuls, kamerbrief, verschijnt 3 juni 2019.

³⁸ Deze hubs zijn geïdentificeerd door de Stuurgroep Startups Internationaal (ministerie BZ, ministerie EZK, StartupDelta, RVO) na uitgebreide consultaties met stakeholders en postennetwerk, alsmede op basis van het economische beleidskader van BZ/DIO en de Genome Startup Ranking. De Genome Startup Ranking is gebaseerd op lokale marktcondities, funding, ervaring van het ecosysteem op het gebied van startups en de aanwezigheid van talent.

Digitalisering voor excellente economische dienstverlening

Het kabinet werkt samen met het publiek-private handelsbevorderende netwerk aan digitale oplossingen voor een betere economische dienstverlening aan Nederlandse internationale ondernemers. Verbetering is mogelijk in de manier waarop informatie over marktkansen en aankomende evenementen online wordt gepresenteerd. De ambitie is dat ongeacht op welke site een ondernemer start met zoeken, hij of zij gemakkelijk door kan klikken naar complete en actuele informatie van verschillende partijen in het publiek-private netwerk. De centrale RVO-database met informatie over marktkansen en aankomende handelsmissies (het informatiehuis) wordt op dit moment ook door de KvK en NLIB benut om ondernemers te informeren. Aanvullend heeft het Netwerk Internationaal Ondernemen (NIO)³⁹ de vernieuwde website 'Internationaal Ondernemen' gelanceerd. Ook wordt in 2019 een nieuwe versie van de app "NL Exporteert" verwacht. Tegelijkertijd verkent NLIB binnen het netwerk hoe digitale middelen kunnen worden ingezet bij de voorbereiding en follow-up van inkomende en uitgaande missies. Hierbij kan worden gedacht aan het vroegtijdig in contact brengen van ondernemers met potentiële zakenpartners, voorafgaand aan een missie.

Inzet

- Samen met het publiek-private handelsbevorderende netwerk digitale oplossingen ontwikkelen voor een nog betere economische dienstverlening.

Digitalisering, Veiligheid en Vrijheid op het Net

Veiligheid en vrijheid op het net zijn belangrijke voorwaarden voor een goed werkende digitale economie en samenleving. Cyberveiligheid, economische veiligheid, het borgen van mensenrechten en (data)privacy zijn belangrijke thema's. In de Internationale Cyberstrategie, de Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie, de Nederlandse Cybersecurity Agenda en de China-notitie is uitgewerkt op welke manier Nederland hier vorm aan geeft. Vanuit het BHOS-beleid richt Nederland zich daarnaast op het ondersteunen van overheden in ontwikkelingslanden op het gebied van wet- en regelgeving en van maatschappelijke organisaties ten behoeve van hun eigen digitale veiligheid en het vergroten van vrijheid online. Ten slotte steunt Nederland de discussie over de verantwoorde omgang met data door overheden, bedrijven en organisaties.

Cyberveiligheid en capaciteitsopbouw van derde landen

Nederland positioneert zich als een voortrekker in het internationale cyberdomein en propageert onder meer het grote belang van het dichten van de digitale kloof tussen technologisch meer en minder ontwikkelde landen, zodat ook mensen in ontwikkelingslanden kunnen profiteren van de kansen die wereldwijde digitalisering biedt. Capaciteitsopbouw binnen het cyberdomein is een manier om daar inhoud aan te geven. Nederland heeft daarom in 2015 in Den Haag het *Global Forum on Cyber Expertise* (GFCE) gelanceerd. De oprichting van het GFCE heeft internationale capaciteitsopbouw op de terreinen van cybercrime bestrijding, cybersecurity, databescherming en e-governance een belangrijke impuls gegeven.

| 39 |

Inzet

- Gezien het grote belang intensiveren op cyber capaciteitsopbouw. Mogelijke bijdrage aan het cybercapaciteitsprogramma van de Wereldbank. Tevens verkennen van de mogelijkheid voor het opzetten van een trust fund binnen dat programma dat speciaal is gericht op cyber capaciteitsopbouw onder de vlag van het GFCE, samen met andere internationale partners.

Op korte termijn helpt capaciteitsopbouw bij het verbeteren van de digitale weerbaarheid van partnerlanden. Het ondersteunt het vermogen van deze landen om te profiteren van de economische voordelen van de digitale economie en draagt bij aan zowel hun eigen als onze cyber veiligheid. Op langere termijn helpen investeringen van Nederland in capaciteitsopbouw om strategische allianties op te bouwen gericht op het ondersteunen van een vrij, open en veilig internet en aanverwante Nederlandse beleidsdoelstellingen.

Inzet

- Benutten van het Nederlandse cyberdiplomatenennetwerk⁴⁰. Hoewel deze cyberdiplomaten zich niet primair zullen richten op digitalisering en BHOS, spelen zij in dat kader wel een belangrijke rol voor de informatiepositie en voor het netwerk van Nederland.

⁴⁰ Zie hierover ook de *Nederlandse Cyber Security Agenda*, kamerstuk 26643 nr. 536.

Mensenrechten en Digitale Grondrechten

De naleving van mensenrechten staat aan de basis van een open, vrije en veilige samenleving. Nederland beschouwt veiligheid en vrijheid niet als tegengestelde maar als complementaire belangen: een veilige samenleving is een samenleving waarin de fundamentele rechten en vrijheden van het individu beschermd worden. Het bevorderen van een veilige digitale omgeving kan juist de rechten van mogelijk kwetsbare of bedreigde individuen beschermen. Nederland ondersteunt in dit kader bijvoorbeeld online platforms van RNW Media, dat digitale gemeenschappen van jonge mensen voor sociale verandering opbouwt rondom thema's als mensenrechten, seksuele en reproductieve gezondheidsrechten, democratie en goed bestuur.

Inzet

- Intensiveren van de steun aan het *Digital Defenders Partnership*, dat digitale noodhulp biedt aan individuen en lokale maatschappelijke organisaties wereldwijd.
- Met gelijkgestemde landen actief werken aan coalities om in de digitale context het recht op bescherming van persoonsgegevens en de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer te erkennen en te beschermen. Voor het waarborgen van fundamentele rechten online zal Nederland inzetten op het opbouwen en bevorderen van een internationaal juridisch en normatief kader voor het cyberdomein.
- Binnen het Mensenrechtenfonds het veiligheidsbewustzijn bij indieners van projectvoorstellen vergroten.

Ook de controle op handelsstromen in daarvoor relevante goederen is een mogelijkheid om mensenrechtenschendingen in te perken. Bij het exporteren van dual-use goederen weegt Nederland mensenrechten mee in de beoordeling van een vergunning voor een exporteur. In EU-verband loopt momenteel een discussie over het uitbreiden van exportcontrole naar cybersurveillance goederen in relatie tot mensenrechtenschendingen. Naar verwachting zal in de Raad van de Europese Unie echter alleen overeenstemming komen over een veel beperktere wijziging van de dual-use verordening. Het wachten is op het aantreden van een nieuwe Europese Commissie en nieuw Europees Parlement.

Inzet

- Uitbreiding van het Europese exportcontroleregime naar cybersurveillance goederen in relatie tot mensenrechtenschendingen. Nederland werkt met gelijkgestemden om steun te verkrijgen hiervoor.

Verantwoord gebruik van digitale technologie en data

Partijen die data verzamelen en beheren of die digitale technologieën zoals kunstmatige intelligentie toepassen, hebben ook een verantwoordelijkheid om deze veilig en verantwoord te gebruiken. Dat geldt voor zowel overheden als voor bedrijven en ngo's. Partijen moeten rekening houden met mogelijke onbedoelde negatieve gevolgen van het werken met deze technologieën en data, prioriteit geven aan de rechten van mensen op privacy, veiligheid en eigendom en het waarden als transparantie en openheid hooghouden. Dit versterkt het vertrouwen dat nodig is voor een succesvolle digitale economie (zoals gesteld in de Nederlandse Digitaliseringsstrategie). Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties neemt het initiatief om overheidsbrede principes te formuleren voor het verantwoord omgaan met data (Data Agenda Overheid 2019⁴¹).

41 [NL Digitaal: data agenda overheid, kamerstuk 26643 nr. 597.](#)

Humanitaire Hulp en Verantwoord Datagebruik

Mensen in nood zijn extra kwetsbaar voor misbruik van (hun) data. Daarom is verantwoord gebruik van gegevens in noodsituaties essentieel. Er is dringend behoefte aan adequate richtlijnen voor verantwoord datagebruik door humanitaire organisaties. Nederland zal samenwerken met OCHA in Den Haag en de Universiteit Leiden om zulke richtlijnen voor de bredere humanitaire gemeenschap te ontwikkelen en een verantwoord gebruik van data tot het 'nieuwe normale' te maken.

Ook voor bedrijven is het van groot belang dat er vertrouwen is in de manier waarop zij omgaan met persoonlijke data. In aanvulling op wettelijke kaders hebben bedrijven een maatschappelijke verantwoordelijkheid, ook in de digitale economie. Van bedrijven wordt verwacht dat zij gepaste zorgvuldigheid toepassen. Dit betekent dat zij in kaart moeten brengen of zij (risico's op) misstanden veroorzaken, hieraan bijdragen of hieraan zijn gelinkt. Ook moeten zij deze potentiële en daadwerkelijke risico's voorkomen of mitigeren. Een bijzondere en complexe rol hebben bedrijven die kunnen en moeten beslissen over het al dan niet beschikbaar houden van bepaalde online content. Zij kunnen hierdoor ook te maken krijgen met enerzijds gebruikers die onoorbare content plaatsen en anderzijds met verzoeken of geboden van overheden om content (tijdelijk) te censureren of juist te laten staan.

Hoewel de OESO Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen niet expliciet gericht zijn op data-privacy of het werken via platforms, gelden deze richtlijnen evenals de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, ook in het digitale domein. Om deze bedrijven handvatten te bieden liet de Europese Commissie al in 2013 een *ICT Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights*⁴² opstellen.

| 41 |

Inzet

- Nederland dringt er bij de OESO op aan dat de OESO, als het primaire forum hiervoor, stappen vooruit identificeert om de toepassing van de OESO-richtlijnen op de digitale economie te verduidelijken.

42 [Institute for Human Rights and Business \(2014\), ICT Sector Guide on Implementing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights.](#)

Nawoord Digitale kansen, voor internationaal perspectief

Digitalisering is één van de belangrijkste aanjagers van maatschappelijke veranderingen de komende jaren. Veranderingen die deels voorspelbaar, maar deels ook onvoorspelbaar zullen zijn. Deze eerste Digitale Agenda voor BHOS beschrijft de inzet van Nederland om de komende jaren daadwerkelijk verschil te maken door internationaal kansen van digitalisering te benutten en bedreigingen te mitigeren. Overkoepelende doelstelling daarbij blijft het beter en sneller realiseren van de doelen van de nota “Investeren in perspectief”.

De grote dynamiek op dit gebied noodzaakt tot het investeren in tijdige signalering en duiding van ontwikkelingen, het waar nodig herzien van onze inzet en permanente aandacht voor modernisering van onze interventies om effectiviteit te vergroten. De Agenda zal zich daarom blijven ontwikkelen, steeds in samenwerking met nationale en internationale partners.

Voor het verzilveren van digitale kansen, voor internationaal perspectief.

LagosKobeDUBLINDubaiLusakaDarEsSalaamMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomb
urneMexicoColomboCanberraAbu DhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartalstanboelTeheranKhartoemAbujaParijs
nberraBogotáParijsLaPazWenenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiE
burgLagosColomboMexicoBratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoe
SpainBoekarestLuxemburgDakarHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAthe
esStockholmAmsterdamAbebaTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBo
etoriaAnkaraBomaySofiaTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasa
aramariboAnkaraSaoPauloPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMos
rpenSanJoséRomeLuxemburgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakarta
MilaanBoedapestLusakaFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakolIslamabadSofiaLissabonBangk
ashingtonLusakaWenenHongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAl
mSanJoséManaguaNewYorkKhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOtt
kAddisAbebaNewYorkSingaporeSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislav
eChileHamburgKobeYaoundéAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijs
rsburgShanghaiBagdadJakartaKoealaLoempoeerTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKing
QuitoLondenPretoriaAlmatyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMu
EsSalaamMelbourneZagrebParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiD
CanberraAbu DhabiMelbourneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartaIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNe
LaPazWenenAccraVaticaanstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgi
BratislavaLusakaBangkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeerWellingtonAlgiersAnkara
urgDakarHoustonAlmatyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBo
baTripoliLaPazKairoManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkK
aTorontoRomeZagrebWashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManag
oPretoriaBangkokMilaanBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKara
urgSofiaHoustonRiyadDüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrea
aFrankfurtAmMainMelbourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakolIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiers
ongKongBogotáLuandaRabatTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoV
urkhartoemAddisAbebaBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHava
ngaporeSeoelHongKongFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagreb
déAddisAbebaMadridBangkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagreb
akartaKoealaLoempoeerTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBog
atyKarachiAnkaraTokioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbu DhabiWenenSan
bParijsHoustonWindhoekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMap
urneWenenDarEsSalaamBrasiliaKoeweitParijsJakartalstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNew DelhiQuitoSeoelBangk
nstadPortOfSpainHoustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeB
gkokSarajevoDamascusHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeerWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscat
atyDubaiRomeBamakoBelgradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadoug
roManaguaBagdadLosAngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColombo
ashingtonAmmanAtheneLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntw
anBamakoHoustonHarareBrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoD
DüsseldorfAmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindh
ourneMünchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakolIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhM
batTokioWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelona
baBagdadBrasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHon
gFrankfurtAmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneyS
angkokDüsseldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadLosAngelesMilaan
oerTunisOsloBratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWer
nioHavannaBonnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbu DhabiWenenSan JoséKoeweitWenenH
ekParamariboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNew
laamBrasiliaKoeweitParijsJakartalstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNew DelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazPar
ustonPretoriaLaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPeters
sHoustonBonnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeerWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKoper
gradoHamburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPeters
ngelesKievAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNew YorkRiyadBamakoTe
neLaPazMoskouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdad
BrasiliaKairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTehe

Deze nota is een uitgave van:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

Juni 2019